

Önder Arkeolog TÜBA Şeref Üyesi Prof. Dr. Tahsin Özgüç

Prof. Dr. Aliye Öztan
Ankara Üniversitesi

Türkiye Cumhuriyeti, yetiştirdiği ilk arkeologlarından birini, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi kürsüsünün kurucusu, yaşamını ülkesinin tarih, kültür ve sanatını araştırmaya adanmış önderi Prof. Dr. Dr. h.c. mult. Tahsin Özgüç'ü 27 Ekim 2005 tarihinde yitirdi. Ulusal ve uluslararası birçok akademi, enstitü ve üniversitenin üyesi, aynı zamanda TÜBA Şeref Üyesi olan Prof. Özgüç, çok yönlü bir bilgin idi. Bu yazıda rahmetli hocamın ancak üç dört yönünden kısaca söz edebileceğim. Kendisinin de belirttiği gibi "bir bilginin bilimsel özellikleri üstünde bütün özellikleri ile durmak çok güçtür". Söz konusu kişi Prof. Dr. Tahsin Özgüç gibi bir önder, arkeolojinin hemen her konusunda yazmış bir bilgin olunca onu kısaca anlatmak bile çok zor olmaktadır.

Kısa Özgeçmişi ve Araştırmaları

21 Mart 1916 da Kırcaali'de doğan Prof. Dr. Tahsin Özgüç, Cumhuriyet'in ilk döneminde, 1936 yılında ayrıcalıklı bir işleyle kurulan Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi'nin ilk öğrencilerindendi. Arkeoloji, tarih, ölü diller ve kültürleri eğitimini, döneminin ünlü bilim adamları Şevket Aziz Kansu, Şemsettin Günaltay, Hans Henning von der Osten, Hans-Güstav Güterbock, Benno Landsberger ve Georg Rohde'den alır. 1940 yılında fakültenin ilk mezunlarından biri olarak, hemen o yıl iki meslektaşı, Kılıç Kökten ve Nimet Özgüç ile birlikte iki yıl sürecek Samsun bölgesi kazılarında (Dündartepe, Tekeköy ve Kaledoruğu) başlar.

1942 yılında " Ön Tarih'te Anadolu İdölleri" başlıklı tezi ile 'Edebiyat Doktoru' unvanını alır. Doktora sonrasında üç yıl sürecek askerlik görevini yapar ve 1945 yılından itibaren 1982 yılında emekli olana kadar görev yapacağı fakültesine geri döner. Bu arada onunla aynı yıllarda, aynı hocalar tarafından yetiştirilmiş bir başka önderimiz Prof. Dr. Nimet Özgüç'le yaşamını birleştirir. 1940 yılında Samsun Bölgesi kazılarında meslektaş olarak başlayan birlikte çalışmalar artık yaşam boyu, kazılarda ve yayınlarda yan yana sürecektir. 1945 yılında Anıtkabir alanında kalan iki tümülüsün kazılması görevi kendisine verilir ve Mahmut Akok ile birlikte kazıyı yürütür. 1946 yılında "Ön Tarih'te Anadolu'da Ölü Gömme Adetleri" adlı habilitasyon tezi ile doçent olur. Kısa sürede Türk Tarih Kurumu yayınları arasında aynı adla çıkan kitabı, fakültesi tarafından Almanca olarak yayınlanarak bugün de güncelliğini koruyan ve en çok kullanılan yapıtları arasına katılır. Aynı yıl Sivas Maltepe ve Sivas Kalesi kazılarını yürütür.

1947 yılında iki büyük bilim adamı Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı ve Prof. Dr. Halil İncalcık ile birlikte Türk Tarih Kurumu'na üye seçilir. Aynı yıl Fraktin (Develi- Kayseri) ve Karahöyük'te (Elbistan-Maraş) kazılar yapar. 1948 yılında başladığı Kültepe/ Kanis- Nesa (Kayseri) kazılarını ise ömrü boyunca -58 yıl- sürdürür. 1954 yılında profesör olduktan sonra bir yandan Kültepe kazılarına devam ederken başka yerleşim alanların kazılarını da yürütür. 1956 yılında Horoztepe (Erbaa- Tokat), 1959- 66 yılları arasında Altıntepe (Erzincan), 1967 yılında Kululu (Kayseri), 1973- 1983'de Maşat Höyük (Zile Tokat), 1976 yılında Kazankaya'da (Çekerek- Yozgat) yaptığı kazılarla Anadolu kültürlerinin değişik dönemleri sistemli bir biçimde incelenerek kısa sürede yayınlanır.

Bilimsel Kişiliği ve Türkiye Arkeolojisine Katkıları

Prof. Dr. Özgüç'ün en belirgin özelliği yaptığı kazıların bilimsel sonuçlarını en kısa sürede yayınlarak bilim dünyasının hizmetine sunmasıdır. Yalnız kazıları ile ilgili değil Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin yaptığı İnandık, Eskişehir, Yalbürt kazılarının sonuçlarını da monografi ve makaleler halinde yayınlamış, bu önemli yerleşimlerin ve buluntularının bilim dünyasına en iyi şekilde öğrenilmesini sağlamıştır. Bu özellik Prof. Dr. Tahsin Özgüç'ün yaşamı boyunca vazgeçemediği bir ilke olarak kalacaktır. Onun bu konudaki bir başka ilkesi de bütün yayınlarını iki dilde yapmaktır. Bilgiyi, öncelikli olarak Türk okurlara, öğrenci ve meraklılara, özellikle yöre halkına, ülkelerinin geçmişini rahat anlayabilecekleri kendi dillerinde duyurmak gerektiğine inanır. Almanca ya da İngilizce olan ikinci dille de yabancı meslektaşlarına ulaşır ve uluslararası bir bilim adamı olarak Türkiye'nin sesini dünyaya duyurur.

Kazı alanlarını belirli hedeflere göre belirler, bunu şu şekilde ifade eder: "Anadolu kültürlerinin yayılışını, eski yerleşim yerlerinin özelliklerini ve kronolojide çözülmesi gereken sorular esas alınarak seçtik". Gerçekten de her kazısı ile Anadolu ve Yakın Doğu arkeolojisine önemli katkılar yapan sonuçlar içerir.

Onun Anadolu arkeolojisi konusunda üzerinde çalışmadığı, aydınlatmaya çalışmadığı konu yok gibidir. Eski Tunç Çağına ait iskân yeri ve mezarlığı ile Horoztepe; önemli mimari ve küçük buluntuları ile dikkat çeken Urartu kenti olan Altın-tepe; Geç Hitit krallıklarından biri olan Tabal'ın bir merkezi olan heykeltraşlık eserleri ve hiyeroglif yazıtlı kurşun levhaları ile dikkat çeken Kululu; Hitit İmparatorluk Çağının Gaska sınırında yer alan bir ileri karakolu, başkent Boğazköy dışında Hitit arşivine sahip sayılı kentlerden biri olan Maşat/ Tapigga; Eski Hitit devrine ait mezarlığı ile Kazankaya Anadolu tarihinin farklı dönemlerine ışık tutarlar. Her birinden zengin buluntular usta hafirin elinden gün ışığının çıkar ve aynı ustalıklarla bilimin hizmetine sunuldu.

Kazı öncesinde ve kazılar sırasında çevrede yaptığı yüzey araştırmalarında yüzlerce yerleşimi, anıtı o günkü durumları ile ayrıntılı olarak yayımlamıştır. Özellikle, ülkemizde yeterli uzmanın henüz bulunmadığı dönemlerde yapılan, bugün ya tamamen yıkılmış ya da yanlış onarımlarla özelliklerini kaybetmiş Selçuklu ve Osmanlı yapıları üzerindeki araştırmaları eşsiz birer kaynak niteliğindedir.

Tahsin Özgüç adı ile özdeşleşmiş olan Kültepe/ Kanis- Nesa kazıları onun en büyük övünç kaynağıdır. Kültepe/ Kanis yalnız Anadolu Tarihi için değil Yakın Doğu tarihinin yazılmasına da eşsiz katkılar yapan, Türkiye'nin en önemli eski yerleşimidir. Bu noktada konuyla ilgili hocamın anlattığı bir anıyı aktarmak isterim. " Ben Kültepe' de kazıya başlamak istediğimi söyleyip, hocam Prof. Dr. Benno Landsberger' e fikrini sorduğumda bana cevabı: " Acıyorum sana çocuğum, B. Hrozny Kültepe'yi çok tahrip etti. Hayal kırıklığına uğrayabilirsin. Ama sen iyi koku alırsın, git bakalım" demişti. Biz de gittik, kazıya başladık, sonbaharda Türkiye'den ayrılacağı sırada bizi ziyarete geldi, tam Adad- zulu adlı Asurlu tüccarın arşivini kazıyorduk ve yüzlerce tabletin çıktığını gördü." Gerçekten de Eski Yakındoğu'nun en eski ticaret merkezindeki kazıları daha ilk mevsiminde zengin buluntuları ve tarihe ışık tutan yazılı belgeleri ile ayrıcalıklı bir konuma sahip olur. Resmi ve dini yapıları, ticarethaneleri, konutları, mezarları ve hemen hepsi yerinde korunmuş zengin buluntuları ile 4000 yıl öncesine ait bir Anadolu kentinin yapısını öğretir. Arkeolojik zenginlikleri yanında bugün sayıları 20.000'in üstüne çıkmış olan Kültepe yazılı belgeleri ile Anadolu'nun siyasi, ticari,

sosyal ve dini yapısını aydınlatır. Yüzlerce makale ve 8 cilt kitap halinde yayınladığı Kültepe Kazıları'nın kazanımlarını eşsiz yorumlarıyla bilim dünyasına duyurur. **Eğitimciliği**

Prof. Dr. Tahsin Özgüç arkeolog ve hafirliği, kısaca üstün araştırmacılığı yanında eşsiz bir eğitimci kimliği ile de daima ön sırada yer almıştır. Yöneticilik yaptığı yıllarda bile derslerini aksatmamaya özen gösterir, üniversitedeki olaylar veya başka bir nedenle yapamadığı dersleri en kısa sürede telâfi ederdi. Her biri büyük özenle hazırlanmış derslerini her zamanki akıcı üslubu ile sunardı. Dönemlerin asıl karakterlerini belli eden noktalara dikkatimizi çekerek onların belleğimize iyice kazınmasını sağlardı. İşlenen konu ile ilgili yayınları mutlaka görmemizi belirtir, bir sonraki ders hiç ummadığımız bir anda, bir soru ile bunu kontrol ederdi. Onu, kapanmasına yakın bir saatte kütüphanede veya hafta sonunda Müzede her an karşımızda görebilirdik. Öğrencilerinin, öncelikle iyi bir yurttaş sonra arkeolog ve müzeci olarak meslek insanları olmaları gereğini vurgular, onları bu yolda zenginleştirmeye çalışırdı. Aralıksız üç saat boyunca sürdürdüğü derslerin yoğunluğunu ince esprilerle, bazen içimizden birine takılarak hareketlendirir ancak her zaman esprileriyle kendimizi sorgulamamıza yardımcı olurdu.

1962-63 yıllarında The Institute for Advance Study, Princeton'da, 1964'de Universität des Saarlandes' de, 1975-76, 1978-79 ve 1980-81'de Universität München' de dersler vermiş, Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki üniversitelerde, Tokyo Ortadoğu Kültür Merkezinde konferans ve seminerler yapmıştır.

Onun eğitimci kişiliğinin bir başka boyutu da, kazılarında, özellikle Kültepe'de ele geçirdiği buluntuları yayımlanmak üzere meslektaşlarına vermesidir. Bu yayınlar onlarca Türk, bir o kadar yabancı meslektaşımızı, doktor, hatta profesör yapmıştır. Bu çalışmalarına karşın yerli, yabancı meslektaşları ve öğrencilerinden 67'sinin katılımı ile hazırlanan bir kitap ona armağan edilmiştir.

Yöneticiliği

O, akademik kimliği yanında uzun yıllar yönetici kimliği ile de büyük başarılar imza atmıştır. Bilimsel çalışmalarına hiç ara vermeksizin 1968 – 1969 yılları arasında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekanlığı, 1969- 1980 yılları arasında dört dönem Ankara Üniversitesi Rektörlüğü, 1981- 1988 yılları arasında Yüksek Öğretim Kurulu Başkan yardımcılığı görevlerini yapmıştır. Rektörlük görevi sırasında, hiçbir ayırım göstermeden, fakültelerin gereksinimi olan araştırma ve uygulama alanlarının sağlanıp geliştirilmesine özen göstermiştir. Kendisi için her zaman övünç kaynağı olan İbn-i Sina Hastanesi' nin yapımı bunlar arasındadır. Üniversitelerin ülkeye yayılmasını ilke edinmiş bir kişi olarak Çukurova, Dicle, Fırat, Selçuk, İnönü, Akdeniz Üniversiteleri'nin kurulmasına önderlik etmiş, onlara kurucu rektörlük yapmıştır.

Kendisine akademi ve enstitü üyelikleri, şeref doktorlukları verilmiş olan T. Özgüç, Alman Arkeoloji Enstitüsü (Berlin) üyesi; British Academy ve Die Bayerische Akademie der Wissenschaften (Münih)'in muhabir üyesi; Amerikan Arkeoloji Enstitüsü, The Society of Antiquaries of London, Türk Tarih Kurumu ve Türkiye Bilimler Akademisi şeref üyesi; Ludwig- Maxmilians- Universität München, Rijksuniversiteit- Gent, Freie Universität Berlin şeref doktorudur. Ayrıca Federal Alman Cumhuriyeti Büyük Liyakat Haç Nişanı, Japon Doğan Güneş Altın- Gümüş Yıldız Nişanı, Belçika Tacı Ulusal Nişanı, College de France Madalyası sahibidir. Bütün bunlara karşılık o, ülkesinin değerlerini her şeyin üstünde tutan, daima alçak gönüllü, herkesle dost ve karşılaştığı herkesi selamlayan bir birey olarak

yaşamını sürdürmüştür. Onun felsefesi yine onun anlatımı ile şöyledir. "Bir hafirin, arkeoloji profesörünün, tek kelime ile bir ilim adamının saadetinin derecesini ben, bugün arkeoloji ve müzecilik sahasında okunan, aranan eserler bırakmanın, bazıları müzelerimizde müdür, asistan ve hafir, bazıları da üniversitelerimizde doçent, profesör olan öğrenciler yetiştirmenin ve nihayet devlet müzelerinin vitrinlerini bir millete mal edilen antik eserlerle doldurmanın bahtiyarlığıyla ölçerim."

Bütün bunları fazlası ile yapmış bir önder olarak daima ışıklar içinde ol sevgili hocam.

O, öncelikle aynı değerlere sahip, bütün çalışmalarında yanında yer alan arkadaşı, meslektaşı ve eşi Prof. Dr. Nimet Özgüç olmak üzere, oğlu Prof. Dr. Bülent Özgüç (Bilkent Üniversitesi), Prof. Dr. Meral Özgüç (Hacettepe Üniversitesi) ve torunu Murat Özgüç ile onun ilkeleri doğrultusunda çalışmalar yürütecek öğrencileri tarafından yaşatılacaktır.